

Kazimierz Łatak

Biblioteka kanoników regularnych laterańskich w Krakowie do końca XVI wieku

Echa Przeszłości 3, 27-47

2002

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Kazimierz Łatak

Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych
UWM w Olsztynie

BIBLIOTEKA KANONIKÓW REGULARNYCH LATERAŃSKICH W KRAKOWIE DO KOŃCA XVI WIEKU

Książka w kulturze zakonu kanoników regularnych

Książka w życiu klasztorów kanoników regularnych zawsze odgrywała jedną z podstawowych ról. Wynikało to z reguły św. Augustyna, przyjętej przez klasztory kanoników regularnych w ramach reformy gregoriańskiej w XI w. Reguła nakazywała poszanowanie dla słowa pisanego, zakładała istnienie biblioteki w klasztorze i określała zasady korzystania z niej¹. Nakaz ten łączył się ze świadomością, że od poziomu umysłowego i odpowiedniej wiedzy zakonników zależy w ogromnej mierze poziom życia duchowego i działalność duszpasterska².

Przepisy reguły odnoszące się do biblioteki poszerzały statuty nazywane również zwyczajnikami (*consuetudines*). Statuty zredagowane w kanonii św. Wiktora w Paryżu za opata Gilduina (1113 – 1155) są najstarszym tego rodzaju dokumentem. Według nich pieczę nad książnicą w klasztorze miał sprawować

¹ K. Łoniewski, *Regula Beatissimi Patris Aurelii Augustini Hipponensis Episcopi*, Kraków 1618, s. 8; S. Rylko, *Reguła św. Augustyna z klasztoru kanoników regularnych w czeskim Rudniku*, Kraków 1993, s. 27; H.D. Wojtyńska, *Nauka i nauczanie u kanoników regularnych (na przykładzie kongregacji Bożego Ciała)*, [w:] *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*, t. 2, Lublin 1975, s. 473; A. Świerk, *Średniowieczna biblioteka klasztoru kanoników regularnych św. Augustyna w Żaganiu*, Wrocław 1965, s. 16.

² „Quapropter monentur Canonici, ut lectioni Librorum Sacrorum serio incumbant, quod multum efficax est non solum ad profectum spiritualement particularem ac propriae conscientiae directionem, sed etiam pro aliis informandis, quorum cura animarum incumbit”. Zob. *Constitutiones Canonice Regularium*, pars I, punctum XIII, s. 22. Zob. też *Collectio D. Petri Clactae, canonici regularis de domo Rudnicensis, super Statuta Canonice Regularium*, ed. K. Łoniewski, Kraków 1618, cap. 43, 46.

wyznaczone przez opata bibliotekarza. W nich też wyraźnie określone zostały zasady sposobu przechowywania książek, ich konserwacji oraz wypożyczenia³.

Statuty Wiktorynów wywarły wyraźny wpływ na inne klasztory kanoników regularnych, daje się to zauważyć również w statutach klasztorów śląskich, m.in. we Wrocławiu na Piasku oraz w Żaganiu. Wszędzie nakłada się na bibliotekarza obowiązek troskliwej pieczy nad zbiorami, ich porządkowania, zabezpieczenia przed kradzieżą i zniszczeniem. Obowiązkiem jego było również sporządzanie rejestrów i oznaczanie kodeksów sygnaturami. To ostatnie miało służyć nie tylko lepszemu orientowaniu się w zbiorach, lecz także jako pomoc dla skontrolowania w każdej chwili aktualnego stanu biblioteki. Kontrole biblioteki przeprowadzano zazwyczaj raz w roku, w czasie rocznych kapituł, które w zależności od klasztoru odbywały się w oktawie świąt Bożego Narodzenia, w oktawie świąt Wielkanocnych, względnie w oktawie świąt Zesłania Ducha Świętego⁴.

Stosunek kanoników regularnych do książki, ich wielki szacunek dla niej oraz dbałość o kompletowanie i konserwowanie całości zbioru, niejednokrotnie znajdował wyraz także w uchwałach kapituł poszczególnych domów i kongregacji. Wśród zachowanych XIV-wiecznych akt kapitulnych kanonii w Klosterneuburgu (Austria) znajdujemy np. zapis: *ut nullatenus libri concedantur extraneis, nisi meliores aut aequivalentes, aut competens vadium ipsorum loco in libraria reponatur*. Ponadto żąda się odnotowania w specjalnym rejestrze imienia osoby wypożyczającej, tytułu książki wypożyczonej oraz złożonego zastawu⁵. Zasady te przyjęły później również śląskie klasztory kanoników regularnych, o czym świadczą wzmianki historyczne, odnoszące się do klasztoru żagańskiego. Wyrazem dbałości o łatwiejsze orientowanie się w treści zbiorów jest XV-wieczny przepis klasztoru św. Floriana k. Linzu (Austria) domagający się, aby *singulis quoque libris tituli superscribantur et circa principium cuiuslibet voluminis exprimentur omnia in eodem libro contenta cum expressione tractatum vel sermonum et auctorum; ita scilicet: in hoc volumine continetur ille vel ille tractatus, libri Augustini, Jeromini, et cetera*⁶.

³ A. Świerk, *Średniowieczna biblioteka*, s. 17.

⁴ Ibidem. Kongregacja wrocławska odbywała kapituły roczne najczęściej w oktawie święta Zesłania Ducha Świętego, kongregacja czerwińska – po Wielkanocy, kongregacja krakowska – po Epifanii lub po Wielkanocy.

⁵ Biblioteka w Klosterneuburgu posiada dzisiaj ok. 160 tys. tomów nowożytnych, 1460 inkunabułów i 1254 rękopisy. Zob. F. Rohring, *Die Augustiner-Chorherren in Österreich. Klosterneuburg*, Klosterneuburg-Wien 1994, s. 166-169, 189-190; S. Brunner, *Geschichte und Beschreibung der bestehenden und anführung der aufgehobenen Chorherrenstifte: Augustiner und Praemonstratenser in Österreich-Ungarn, Deutschland und der Schweiz*, Würzburg-Wien 1883, s.276-280.

⁶ Biblioteka w Sankt Florian posiada dzisiaj ponad 20 tys. tomów, 900 inkunabułów i 900 rękopisów. Zob. F. Reisinger, *Die Stifte der Augustiner-Chorherren in Österreich*, Sankt Florian 1994, s. 367-369.

Najstarsze wiadomości o bibliotekach w klasztorach kanoników regularnych

Wiadomości o bibliotekach kanoników regularnych są bardzo wczesne. Biblioteka klasztorna w Klosterneuburgu wspomiana jest np. po raz pierwszy w 1126 r., a najstarszy jej inwentarz sporządzony został w połowie XII w. W 1330 r. liczyła ona 336 skatalogowanych tomów. Do znaczących bibliotek kanonicznych w średniowieczu należała ponadto ksiąźnica klasztoru św. Floriana, św. Mikołaja w Passau, klasztoru w Windesheim, klasztoru Najśw. Zbawiciela w Bolonii⁷. Poważnymi zbiorami dysponowały także klasztory w Roudnicach i św. Karola w Pradze⁸. Na terenie Polski największą bibliotekę posiadali kanonicy opactwa żagańskiego; w XV w. liczyła ona ok. 1000 woluminów⁹. Stosunkowo mało wiemy o bibliotekach klasztorów w Trzemesznie, Czerwińsku i Mstowie, należy jednak przypuszczać, że i one dysponowały niemałymi zbiorami¹⁰.

Statuty krakowskich kanoników regularnych laterańskich na temat biblioteki

W klasztorze Bożego Ciała zachowywano konstytucje przywiezione z Kłodzka, które w treści nie różniły się od konstytucji zachowywanych w innych klasztorach kanoników regularnych na Śląsku, w Czechach, na Morawach i w Austrii. *Statuta sive consuetudines* krakowskie, w tym co odnosiło się do biblioteki i bibliotekarza, również żądały zdecydowanie, aby książki były przechowywane i strzeżone *summa cum diligentia*. Bibliotekarza wybierano na kapitule, którego urząd trwał najkrócej rok. Bibliotekarz miał obowiązek sporządzenia inwentarza w dwóch egzemplarzach; jeden z nich miał być złożony u prepozyta, drugi w bibliotece. Kontrolę biblioteki przeprowadzano przynajmniej raz w roku w obecności przeora i *secundum inventarium*. Książki miały być uporządkowane tematycznie: *in una parte Morales, Scholastici, Contionatores, in alia Historici et alii*. W bibliotece miał się znajdować rejestr *in quo Fratres inscribent se, quando aliquem librum e Bibliotheca accipient*. Obcym nie wolno było pożyczać książek z biblioteki bez wiedzy i zezwolenia

⁷ A. Świerk, *Średniowieczna biblioteka*, s. 18.

⁸ Na temat biblioteki klasztorów w Roudnicach oraz św. Karola w Pradze zob. *Die Stifte der Augustiner-Chorherren in Böhmen, Mähren und Ungarn*, Klosterneuburg-Wien 1994, s. 157-158, 190-194.

⁹ A. Świerk, *Średniowieczna biblioteka*, s. 18.

¹⁰ J. Kiwiliszko, *Średniowieczna biblioteka klasztoru kanoników regularnych w Czerwińsku. Analiza zawartości treściowej*. „Rocznik BN”, 23-24, 1991, s. 229-254.

prepozyta. Jeśli zaś wypożyczano, to wypożyczający musiał w zamian pozostawić inną książkę lub vadium, które było równe wartości wypożyczonej książki. Przy wydawaniu książki obcym i przy jej odbiorze było zawsze dwóch zakonników¹¹. Konstytucje krakowskie, które znamy z odpisu klasztoru kłobuckiego, napominały także samych zakonników, aby książki pobrane z biblioteki do cel traktowali z szacunkiem, nie narażali ich na pobrudzenie lub zniszczenie¹².

Przepisy konstytucji odnośnie biblioteki, przynajmniej w XV w., były w zgromadzeniu ściśle przestrzegane. Potwierdzają to zachowane zapiski klasztoru w Kłobucku. W maju 1480 r. Dobiesław z Kurozwek, starosta krzepicki, pożyczył od kanoników kłobuckich kodeks, zawierający m.in. oficjum o Matce Bożej, z zamiarem skopiowania go. W zamian musiał zostawić w klasztorze kodeks z listami św. Hieronima z własnej biblioteki. Prepozyt, nie zważając na status społeczny pożyczającego ani na fakt, że należał on do grona przyjaciół i dobrodziejów domu, skrupulatnie odnotował też w rejestrze klasztornym zarówno dokładny czas i warunki wypożyczenia, jak i zwrot książki¹³. Jeśli w Kłobucku tak wiernie stosowano się do zasad konstytucji, to należy wnosić, że nie inaczej było w domu krakowskim. Kanonicy kłobuccy z Krakowa wynieśli przecież dyscyplinę i obyczaje życia zakonnego.

W XVI w., a zwłaszcza w drugiej jego połowie, widać mniejszą troskę w zgromadzeniu krakowskim o bibliotekę ogólną, za to rozwija się wśród kanoników praktyka posiadania własnych bibliotek. Noty proveniencyjne pozwalają ustalić, że do pierwszych zakonników, którzy posiadali własną bibliotekę, należeli m.in. ks. Jan Kazimierski, wzmiankowany po raz pierwszy w 1536 r., oraz ks. Stanisław Niedziela, prepozyt od 1544 r. Pojawienie się bibliotek prywatnych należy łączyć z procesem rozluźnienia pierwotnej dyscypliny życia zakonnego, który przypada na ostatnie lata rządów prepozyta Benedykta (1505–1518). Wcześniej zakonnicy nie tylko nie posiadali, ale nawet nie nazywali niczego swoim, poza krewnymi i grzechami. Książki były więc własnością wspólną, przechowywano je w bibliotece, a zakonnicy korzys-

¹¹ E. Amort, *Vetus disciplina canonicorum regularium et saecularium*, t. 1, Venetiae 1743, s. 522; *Statuta sive consuetudines*, BUMCS, rkps III 608, s. 71-72; *Constitutiones Canonicorum Regularium Lateranensium*, s. 22, 39.

¹² „Cavebunt etiam Fratres ac diligentem curam adhibebunt, ut in Cellis libros, quos ex Bibliotheca acceperunt, in loco decenti constituent, ne per negligentem librorum tractationem in eis enormis aliqua macula, sive compactionis corruptela appareat”. Zob. *Constitutiones Canonicorum Regularium Lateranensium*, s. 23.

¹³ „Item hoc anno 1480 feria quinta ante Pentecostes (18 maja) dominus Dobeslaus recepit biblia parvulam de Beata Virgine interpretatam, in pergameno scriptam, ad rescribendum. Loco cuius debuit ponere epistole Jeromini. Cum reddiderit hoc scriptum delebitur. Iam reddidit”. Por. Z. Perzanowski, *Spominki klasztoru kłobuckiego*, „Rocznik Muzeum Okręgowego w Częstochowie”, 1, 1985, s. 111.

tali z nich na zasadach określonych konstytucjami, czyli mogli je przetrzymywać w celach za wiedzą bibliotekarza i przez określony czas. Dekret wizytacyjny kardynała Radziwiłła z 1596 r., przypominając o obowiązku życia wspólnego bez żadnej własności w klasztorze, nie zabronił wyraźnie zakonnikom posiadania własnych książek¹⁴, nakazał natomiast pod karą suspensy zwrócić w ciągu trzech dni książki przetrzymywane w celach, a zabrane z biblioteki i z zakrystii¹⁵. Ten sam dekret polecił bezzwłocznie mianować bibliotekarza¹⁶, sporządzić podwójny egzemplarz katalogu księgozbioru oraz księgę wypożyczających książki¹⁷, sporządzić inwentarz dokumentów archiwalnych i zrobić ich odpisy¹⁸, zakupić nowe pozycje do biblioteki¹⁹ oraz dokonywać dwa razy w roku przeglądu zawartości biblioteki²⁰. Z zaleceń powyższych wnioskować można, że biblioteka w tym czasie była zaniedbana. Wina za ten stan leżała niewątpliwie po stronie zakonników, ale w jakiejś mierze przyczynił się do tego również pożar z 1556 r.

Dzieje biblioteki kanoników regularnych laterańskich w Krakowie

Dzieje biblioteki krakowskiego zgromadzenia kanoników regularnych sięgają czasu fundacji klasztoru, czyli 1405 r. Jej zaczątek stanowiły księgi liturgiczne, przejęte wraz z parafią²¹, a także rękopisy przywiezione przez

¹⁴ „Nullus fratrum in cella quidquis habeat praeter lectum, libros, imagines aliquas, et vestes quibus induitur...”. Zob. Archiwum klasztoru Bożego Ciała w Krakowie (dalej: ABC), *Lumen ad revelationem omnimodae iurisdictionis ordinariae Episcoporum Cracoviensium supra praepositum, canonicos regulares lateranenses sancti Augustini eorumque monasterium ad ecclesiam parochialem Sacratissimi Corporis Christi Casimiriae ad Cracoviam*, rkps XVII w., b. sygn. , s. 57.

¹⁵ Ibidem, s. 55.

¹⁶ „Decimo Bibliothecarius qui Bibliothecam disponet, libros fratribus ad usum dabit...”. Ibidem, s. 57.

¹⁷ „Libri monasterii in Bibliothecam comportentur et fratrum tantum usui serviant eorumque semper bis in anno revisio fiat per Priorem et Custodem secundum inventarium: cuius unum exemplar debet esse apud Priorem alterum apud Bibliothecarium. Sit unum regestrum in quo fratres inscribent se quando aliquem librum ex Bibliotheca accipiant”. Ibidem, s. 59.

¹⁸ „Privilegia et alia Monasterii munimenta nova in eo libro describantur in quo vetera non pauca adscripta esse vidimus ut cum opus fuerit sine detrimento originalium privilegiorum de omnibus informatio haberi possit [...]. Quando accipienda erunt privilegia in registro propter memoriam inscribat se qui accipit”. Ibidem, s. 57-58.

¹⁹ „Libri novi pro Bibliotheca a Praeposito emantur et alii spirituales libelli propter confessiones audiendas et exerciones fratrum comparetur”. Tamże, s. 57. W wizytacji z 1597 r. dorzuci zdanie o książkach polskich, wymieniając zwłaszcza *Żywoty Świętych* i *Postyllę* ks. Skargi. Zob. ibidem, s. 67.

²⁰ „Bibliothecarius [...] qui Bibliothecam cum Priore bis in anno secundum inventarium revidebit”. Ibidem.

²¹ Inwentarz kościoła Bożego Ciała z 1399 r. wymienia: „Item missalia tria et I spirituales missas. Item duo bona antiphonaria cum duobus antiquis antiphonariis. Item duo legendalia hiemale et

pierwszych zakonników z dużej biblioteki klasztoru kłodzkiego. Księgi liturgiczne oraz przywileje kościelno-parafialne i klasztorne przechowywano pierwotnie pod zamknięciem w zakrystii i zakrystian miał nad nimi pieczę, wszystkie inne rękopisy w tymczasowych pomieszczeniach klasztornych.

W sierpniu 1407 r. biskup Piotr Wysz przekazał zgromadzeniu swój dom, stojący w sąsiedztwie kościoła Bożego Ciała, z przeznaczeniem na infirmerię i bibliotekę. W biskupim akcie darowizny nie ma wprawdzie mowy o takim przeznaczeniu domu, ale wiadomo o tym z przywileju króla Władysława Jagiełły, wystawionego dla klasztoru w 1426 r.²² Z treści dokumentu Jagiełły wnioskować można, że w 1426 roku biblioteka mieściła się jeszcze w jednym z pomieszczeń kamienicy darowanej przez Wysza.

Nowe pomieszczenie na bibliotekę, w południowym skrzydle zespołu klasztornego, wzniesiono po 1430 r. na polecenie prepozyta Grzegorza Polaka²³. Z wizytacji Radziwiłła oraz kroniki Ranatowicza wynika, że było to nie inne, ale to samo pomieszczenie, w którym księgozbiór znajduje się dzisiaj. Ponieważ początkowo pomieszczenie było zbyt duże, dlatego jego część przeznaczono na infirmerię²⁴, którą zlikwidowano dopiero w połowie XVII w., w czasie prac prowadzonych w klasztorze przez prepozyta Jacka Liberiusza. Infirmeria nie zawsze była zajęta przez chorych, służyła zatem zakonnikom również jako lektorium. Wizytacja Radziwiłła z 1596 r. nakazała prepozytowi zbudować w pomieszczeniu piec, aby bracia mogli z niego korzystać nawet w zimie²⁵.

Biblioteka doświadczała wielokrotnie dramatycznych wydarzeń. W 1504, 1556 i 1594 r. niszczył ją pożar²⁶, stąd nadpalenia i ślady zalania wodą na wielu egzemplarzach z XV i XVI w. Poważne straty poniosła w 1655 r. w czasie postępu w klasztorze króla szwedzkiego Karola Gustawa i jego gwardii, a następnie wojsk Jerzego Rakoczegego w 1656 r. Ranatowicz odnotował, że najpierw rabowali książki, nawet włoskie, żołdacy szwedzcy i „nasi katolicy z niemi”, potem kaznodzieja Karola Gustawa przez kilka dni siedział w bibliotece i wybierał z księgozbioru co cenniejsze dzieła, wśród których były także

estivale. Item tria psalteria. Item libri vigiliarum conscripte per magistrum Jacobum”. Zob. *Księgi radzieckie kazimierskie 1369, 1385–1402*, wyd. A. Chmiel, Kraków 1932, s. 485; zob. też: E. Potkowski, *Księga rękopiśmienna w kulturze Polski*, Warszawa 1984, s. 141.

²² *Kodeks Dyplomatyczny Katedry Krakowskiej św. Wacława*, wyd. F. Piekosiński, t. 2, Kraków 1874, n. 499, s. 316.

²³ S. Ranatowicz, *Casimiriae civitatis urbi Cracoviensi confrontatae origo*, rkps XVII w. w Bibliotece Jagiellońskiej (dalej BJ), sygn. 3742, s. 8.

²⁴ „Infirmaria penes librariam...”. Zob. ABC, *Lumen ad revelationem omnimodaе iurisdictionis*, s. 57.

²⁵ Zob. ABC, *Lumen ad revelationem omnimodaе iurisdictionis*, s. 57. Wizytacja odbyła się w grudniu, więc bracia musieli się skarżyć, że nie mogą korzystać z lektorium ze względu na zimno.

²⁶ S. Ranatowicz, *Casimiriae civitatis*, s. 16, 22, 24a.

rękopisy²⁷. Węgrzy Rakoczego wyprzedawali zaś książki²⁸. Następne ubytki w księgozbiornie spowodowane zostały okupacją klasztoru przez wojska austriackie w 1795 r. i rosyjskie w 1848 r.²⁹, a także w związku z poszukiwaniem i gromadzeniem książek przez J.M. Ossolińskiego, prowadzonych przy pomocy S.B. Lindego i jego emisariuszy. Lindemu początkowo trudno było „trafić do ugody” z zakonnikami, z pomocą przyszedł mu jednak kanonik Trzebiński i w ten sposób „łupy niezmiernie” wywiózł z biblioteki klasztornej³⁰. Według notatki klasztornej z 1835 roku Ossoliński i Linde zabrali z biblioteki ponad 1000 książek³¹, nie licząc kodeksów rękopiśmiennych. Spośród książek, które zabrali Ossoliński oraz Linde w zbiorach krajowych zachowało się jedynie 40 druków z XVI w. i jeden inkunabuł³². Na pewne straty naraziła bibliotekę niedbała administracja prepozyta Mydlarskiego w początkach XIX w. Pożyczone przez niego książki osobom z zewnątrz nigdy już nie wróciły do biblioteki klasztornej³³. Nie jest wykluczone, że to wówczas biblioteka straciła kodeksy,

²⁷ „Praedicator quoque regis Sveciae haereticus bibliothecam conventus optimis libris inter quos omnia opera S. Augustini et aliorum Doctorum erant [...], spoliavit”. Zob. *Casimiriae civitatis*, s. 38v-39. „Także z biblioteki księgi Doktorow co nazacniejsze kaznodzieja szwedzki pobrał [...] Póki szwedzi w klasztorze mieszkali księgi in folio brali na ładunki, nawet kucharze wzięwszy księgę in folio karty z nich wydzierali, a pieczenie sztuki obwinąwszy w kartę rozsyłali, drugie pod ciasta etc.”. Ibidem, s. 141.

²⁸ A. Błachut, *W pięćsetną rocznicę założenia klasztoru Bożego Ciała na Kazimierzu w Krakowie (1405 - 1905)*, Kraków 1905, s. 34.

²⁹ Zob. *Katalog Zabytków Sztuki w Polsce*, t. 4, cz. 2, red. I. Rejduch-Samek i J. Samek, Warszawa 1987, s. 85-86.

³⁰ J.A. Kosiński, *Biblioteka fundacyjna Józefa Maksymiliana Ossolińskiego*, Wrocław 1971, s. 73.

³¹ W kronice klasztornej pod rokiem 1919 ks. Stanisław Biedroński CRL odnotował: „Wiadomość o naszej dawnej bibliotece. W księdze rękopiśmiennej (foliałowej) znajdującej się w Archiwum Konsystorza Księżęco-Biskupiego w Krakowie p.t. Inwentarz Kościoła Parafialnego Bożego Ciała tudzież Bractwa przy tym kościele exystującego Piąciu Ran Chrystusa i Najświętszego Sakramentu, podany został również dodatkowo Katalog książek Biblioteki Kollegium Bożego Ciała liczący stron 248. Otóż przy końcu katalogu umieszczona została następująca notatka urzędowa: „Przeszło 1000 książek braknie podług tego katalogu, z których jedne wziął Hrabia Ossoliński do Wiednia, a drugie wykradzione przez Emissaryuszów Lindego do Warszawy. Tak więc defektowany niniejszy katalog podpisuje dnia 15 października 1835 roku. X. Mydlarski Bożego Ciała Proboszcz. Katalog sprawdzony został dnia 12 listopada 1835. Glixelli”. Zob. ABC, *Dalszy Poczet Pralatów Księży Kanoników Reg. Lat. Zebrał z rękopisów ks. Stanisław Biedroński A.D. 1919*, rkps, sygn. 7235, s. 152.

³² J.A. Kosiński, *Biblioteka fundacyjna*, s. 73. Jeśli chodzi o inkunabuł, to były to *Constitutiones vel syntagmata Regni Poloniae* wydane w Lipsku w 1487 r. w oficynie Konrada Kachelofena. Książka cenna z uwagi na to, że była to pierwsza kodyfikacja prawa świeckiego. Obecnie w Polsce jest tylko 11 jej egzemplarzy. Zob. *Katalog inkunabułów Biblioteki Zakładu im. Ossolińskich we Wrocławiu*. Oprac. A. Kawecka-Gryczowa, Wrocław 1956, s. 76-77.

³³ Kronikarz klasztorny opisując w połowie XIX w. rząd prepozyta Mydlarskiego odnotował: „I biblioteka pod tym przełożonym nie mało uszkodzoną została, a to pod pozorem pożyczki, czyli tak zwanej politycznej kradzieży. Rewersa pozostałe świadczyły, jakich dzieł w bibliotece ubyło”. Zob. ABC, *Dalszy poczet pralatów*, s. 20.

które dzisiaj znajdują się w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej³⁴ oraz inkunabuł, który trafił później do Biblioteki Kapituły Metropolitalnej w Krakowie³⁵.

Zauważyć w końcu trzeba, że pewną ilość dzieł zabrali ze sobą kanonicy idący w 1454 r. do Kłobucka, w 1468 r. do Kraśnika i w 1487 r. do Kurozwęk. O księgozbiorze klasztoru kłobuckiego w XV w. mamy fragmentaryczne wiadomości, ale przynajmniej jeden ze znanych nam z tego okresu kodeksów miał proveniencję krakowską³⁶. Nie mamy też danych na temat pierwotnej biblioteki kurozwęckiej, która została rozproszona po przejściu kościoła i klasztoru przez kalwinów w 1571 roku³⁷. W 1594 roku kanonicy wrócili jednak do Kurozwęk, organizując od podstaw życie klasztorne. Katalog biblioteki kurozwęckiej sporządzony w 1705 r. wskazuje, że kanonicy idąc ponownie do Kurozwęk zabrali ze sobą pewną ilość książek z biblioteki krakowskiej, wśród których były 4 kodeksy rękopiśmienne i przynajmniej 10 druków XV-XVI-wiecznych³⁸. Znana jest natomiast stosunkowo dobrze biblioteka klasztoru kraśnickiego. Z początkowego okresu istnienia konwentu zachowało się 37 kodeksów rękopiśmiennych i 80 inkunabułów³⁹. Kolofony oraz notki proveniencyjne wyraźnie poświadczają wcześniejszą przynależność do księgozbioru klasztoru krakowskiego trzech spośród kraśnickich kodeksów rękopiśmiennych, ale sądzić należy, że krakowskie pochodzenie posiada także większość

³⁴ W. Wisłocki, *Katalog rękopisów Biblioteki Jagiellońskiej*, t. 1, s. 336-337; J. Polkowski, *Katalog rękopisów kapitulnych*, n. 94, s. 80; R. Zawadzki, *Spuścizna pisarska Stanisława ze Skalbmierza*, Kraków 1979 s. 35; Z. Włodek, *Inventaire des manuscrits medievax latins, philosophiques et theologiques de la Bibliotheque de Chanoines Reguliers de Cracovie*. „Medievalia Philosophica Polonorum”, 16, 1971, s. 88 przyp. 8; M. Gębarowicz, *Psalterz floriański i jego geneza*, Wrocław 1965, s. 166. Jeden z kodeksów (1278) zawiera kazania Stanisława ze Skalbmierza, dwa inne (1350 i 1352) *Liber Moralium* Grzegorza Wielkiego, jeszcze inny *Repertorium Iuris* Johanna Calderinusa. Kodeksy te noszą XV-wieczną sygnaturę klasztoru: „Iste liber est canonicorum regularium monasterii Corporis Christi in Casimiria”.

³⁵ K. Antosiewicz, *Katalog inkunabułów Biblioteki Kapituły Metropolitalnej w Krakowie*. „Analecta Cracoviensia”, 12, 1980, s. 406-407, poz. 151. Są to: *Sermones de sanctis* Hugona de Sancto Charo, wydane w Heidelbergu w 1485 r.

³⁶ Chodzi o kodeks z *Oficium de Beata Virgine Maria* wzmiankowany w zapiskach klasztornych w 1480 r. Zob. Z. Perzanowski, *Spominki klasztoru kłobuckiego*, s. 111.

³⁷ J. Bukowski, *Dzieje reformacji w Polsce*, t. 1, Kraków 1883, s. 421; S. Ranatowicz, *Casimiriae civitatis*, s. 21.

³⁸ Katalog sporządzono w czasie wizytacji klasztoru, którą przeprowadził ks. M.A. Gorczyński. Przy poszczególnych pozycjach wizytator zaznaczał: *manuscripta* lub *vetera typographia*. Zob. ABC, *Summulae ex actis capituli generalis. Reformationes conventus*, rkps XVII w., b. sygn., s. 67-69.

³⁹ J.A. Wadowski, *Manuskrypta*, Biblioteka PAN w Krakowie, rkps 2367; L. Zalewski, *Biblioteka Ks. Ks. Kanoników Regularnych Laterańskich w Kraśniku*, Lublin 1922, s. 7-13; E. Zielińska, *Biblioteka klasztoru kanoników regularnych w Kraśniku w drugiej połowie XV wieku*, [w:] *Klasztor w kulturze średniowiecznej Polski*, Opole 1995, s. 105-111; tenże, *Kontakty konwentu kanoników regularnych w Kraśniku z jego otoczeniem społecznym w drugiej połowie XV i XVI wieku w świetle księgozbioru klasztornego*, [w:] *Klasztor w społeczeństwie średniowiecznym i nowożytnym*, Opole-Wrocław 1996, s. 233-238.

pozostałych, gdyż, po pierwsze, biblioteka kraśnicka formowała się w okresie, kiedy rękopis zaczynał ustępować pola pierwszemu drukom, a po drugie, znając skład ilościowy zgromadzenia w XV i w pierwszej połowie XVI w., nie należy wysuwać zbyt daleko idących wniosków o działalności skryptorium klasztornego. Przeciwnie, działalność pisarską i kopistyczną kanoników klasztoru kraśnickiego należy łączyć ściśle z działalnością skryptorium klasztoru krakowskiego.

Biblioteka krakowskich kanoników regularnych rosła dość szybko dzięki darowiznom i zapisom testamentowym benefaktorów spoza zgromadzenia, produkcji własnego skryptorium, zakupu oraz kolekcji miejscowych zakonników, które z biegiem czasu włączano do biblioteki ogólnej.

Już w 1410 r. profesor Akademii Krakowskiej, Jan Isner, gotów był przekazać swoją bogatą bibliotekę klasztorowi Bożego Ciała, gdyby Akademia, której ją zapisał, upadła⁴⁰. Spośród benefaktorów z zewnątrz wspomnieć trzeba Piotra Wolframa⁴¹, Jana Stolle⁴², Macieja Polaka⁴³, Andrzeja z Wadowic⁴⁴, Wojciecha Walatha⁴⁵, magistra Jana Sculteti (Scholtis)⁴⁶,

⁴⁰ *Codex Diplomaticus Universitatis Studii Generalis Cracoviensis*, t. 1, Kraków 1870, s. 84, n. 45; M. Gębarowicz, *Psalterz floriański*, s. 167; H.D. Wojtyśka, *Nauka i nauczanie*, s. 473.

⁴¹ Z kolekcji Piotra Wolframa przynajmniej dwa kodeksy trafiły do biblioteki klasztornej. Obecnie znajdują się w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie. Wolfram przekazał je kanonikom przed 1423 r., gdyż w tym roku sprzedawano je już Arnolfowi z Mieżyńca, rektorowi Uniwersytetu Krakowskiego. Zob. M. Gębarowicz, *Psalterz floriański*, s. 166, przyp. 26; Z. Włodek, *Inventaire*, s. 88, przyp. 8.

⁴² Jan Stolle z Głogowa, bakałarz uniwersytetu praskiego (1407), student uniwersytetów wiedeńskiego (1413) i krakowskiego (1414 – 1415), notariusz miasta Krakowa od 1419 r., altarysta kościoła Mariackiego (1427), testamentem z 8 XI 1454 r. zapisał część swojej biblioteki klasztorowi i jego zakonnikowi ks. Janowi, niegdyś wicenotariuszowi w Krakowie: „Eciam lego ad Corpus Christi Kazimirie domino Iohanni quondam Vicenotario Collecta mea antiqua in albis asseribus, omnesque libros meos in Theologia magnos et parvos, nullo excepto, et maius volumen Prisciani ad laudem et honorem beate virginis ac imperpetuum ei servicium do pro domo sua ad ecclesiam parrochiale”. Zob. *Kodeks Dyplomatyczny Miasta Krakowa*, t. 2, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1879, n. 439, s. 575.

⁴³ W nekrologu odnotowano: „Obiit Mathias Polak sacerdos qui obtulit plures bonos libros monasterio”. Zob. Archiwum Państwowe w Krakowie (dalej: APK), rkps K 888 f.54. Ks. Maciej Polak występuje na dokumencie z 1460 roku jako świadek w sprawie klasztoru. Zob. ABC, *Metrica conventus Corporis Christi in Kazimiria*, rkps XV-XVI w., s. 17. W księgozbiore klasztornym nie zachowały się książki z jego wpisem proweniencyjnym.

⁴⁴ Wpisany do nekrologu jako benefaktor. Zob. ABC, *Memoriale Fratrum et Benefactorum defunctorum Congregationis Canoniorum Regularium Lateranensium*, rkps, s. 365. Na kodeksie z kazaniami Jana Szczekny znajduje się jego notka proweniencyjna: „Iste liber est Andree de Wadowicze alias Stopak presbyterum et prebendarium capelle Sancti Nicolai in castro Teschnensi”. Zob. Biblioteka klasztoru Bożego Ciała (dalej: BBC), rkps 10a.

⁴⁵ W nekrologu odnotowano: „Dominus Adalbertus Walath qui legavit psalterium et missale”. Zob. APK, rkps. K 888 f.261.

⁴⁶ Magister Jan Sculteti (Scholtis), pochodził z Krakowa, był synem Katarzyny i Jana Scholtisów, oraz bratem ks. Grzegorza, kanonika regularnego, prokuratora młynów. Podajemy cały zapis z nekrologu: „obiit Johannes Scholtis frenator de Cracovia et Katherina uxor eius qui fuerunt

Mikołaja Leopolię⁴⁷, magistra Stanisława z Krakowa⁴⁸, kanoników katedralnych krakowskich Macieja Łackiego⁴⁹ i Jana Krasieńskiego⁵⁰, Stanisława Zagórskiego, wikariusza katedry krakowskiej⁵¹.

Najbardziej o powiększenie zasobów biblioteki zabiegali jednak sami zakonnicy. Troska o bibliotekę w pierwszym rzędzie spoczywała na prepozycie. W interesującym nas tutaj okresie dla biblioteki w szczególny sposób musiał zasłużyć się Jan Niczkonusz, skoro w klasztorze pamiętano o tym jeszcze sto lat po jego śmierci⁵². Dla biblioteki kupował osobiście książki, na długo przed zaleceniami wizytacji Radziwiłła, także prepozyt Maniecki⁵³. Zgromadzenie, zwłaszcza w drugiej połowie XVI wieku, miało kilku zakonników – bibliofilów, najczęściej byli to kaznodzieje i profesorowie. Zdarzało się, że kupno książki interesującej czy cennej, a przez to automatycznie droższej, było inicjatywą wspólną. O jednym takim wypadku informuje adnotacja pozostawiona na karcie tytułowej książki⁵⁴. Bogatą bibliotekę prywatną miał z pewnością ks.

parentes dni Gregorii fratris nostri procuratoris molendinorum nostrorum. Item venerabilis dnus Johannes artium magister collegiata Crac. Frater Gregorii 1505". Zob. APK, rkps K 888 f.339. W bibliotece klasztornej zachowało się 7 pozycji z adnotacją: „Iste liber legatus est per venerabilem magistrum Johannem Sculteti de Cracovia pro Monasterio Corporis Christi in Kazimiria 1505". Zob. BBC, sygn. I-3, I-32, I-111, I-180, I-188, C-535, C-537.

⁴⁷ „Iste liber legatus est pro domo Corporis Christi per dominum Nicolaum quondam gratialistam circa ecclesiam nostram 1541". Zob. BBC, sygn. 979. „Iste liber est Canonice Regularium in Kazimiria ad Corpus Christi legatus per quondam venerabilem dominum Nicolaum Leopopolitanum". Zob. BBC, sygn. 1356.

⁴⁸ Biblioteka posiada 3 książki z dedykacją magistra Stanisława: „Magistri Stanislai de Cracovia legatus pro conventu Corporis Christi extra muros Crac.". Zob. BBC, sygn. 1338. „Doctoris Stanislai Cracovien. pro fratribus ad Corpus Christi in Casimiria. Zob. BBC, sygn. 553. „Magistri Stanislai Cracovien. sum legatus pro conventum Corporis Christi extra muros Crac. Oretur Deus pro eius anima". Zob. BBC, sygn. 982.

⁴⁹ Maciej Łacki, archidiacon gnieźnieński, kanonik krakowski, kanclerz arcybiskupów gnieźnieńskich. Zmarł w 1557 r. Biblioteka posiada z kolekcji Łackiego (Lanczski) m.in. *Missale Romanum* z 1550 r. Mszał został przekazany do klasztoru 24.XI.1557 r. Zob. BBC, sygn. 894.

⁵⁰ Jan Krasieński de Krasne h. Pobóg (1550 – 1612), kanonik krakowski i gnieźnieński, prepozyt stobnicki. Biblioteka posiada z kolekcji Krasieńskiego kilka pozycji, a wśród nich czterotomową Biblię wydaną w Lyonie w 1545 r. Zob. BBC, sygn. 83/I-V.

⁵¹ Zob. BBC, sygn. 1344.

⁵² „Bibliothecam conventus sui, libris auxit". Zob. S. Ranatowicz, *Casimiriae civitatis*, s.19. W trakcie kwerendy nie odnaleziono w zbiorach ani jednego egzemplarza z notką własnościową prepozyta.

⁵³ Na jednej z nich zachowała się inskrypcja: „Hunc librum ego Stanislaus Manieczki Praepositus Ecclesiae Corporis Christi pro duabus florenis anno 1583 die XI Augustii emi et Bibliothecae nostrae Ecclesiae in perpetuum tradidi manu sua". Zob. BBC, sygn. 229. Są to dzieła Grzegorza Wielkiego wydane w 1518 r.

⁵⁴ „Opus hoc praeclarum ac vere aureum in anno 1578 dieque februarii quarta pro domo Canonice Regularium Conventus Corporis Christi in Kasimiria per fratres eiusdem domus nempe D. Bartholomeum Opprzesowium ac V. Paulum Samothulium nec non Paulum Liconium, animo bene disposito mente deliberata manuque coniuncta ac inseparabili in charitate, tribus florenis quorum primus marcam, alter florenum, ultimus duodecim grossos ad hoc opus elargiti sunt et

Paweł Łyczko, kaznodzieja⁵⁵, następnie: ks. Jan Kazimierski, kaznodzieja⁵⁶, ks. Jan Cracovita, przeor⁵⁷, magister Jan z Pilzna⁵⁸, ks. Albert Kaliński⁵⁹, ks. Andrzej z Zawichostu, spowiednik⁶⁰, ks. Stanisław, kaznodzieja i zakrystian⁶¹, ks. Stanisław Lewniowski⁶² oraz prepozyt Stanisław Maniecki⁶³. Z biblioteki ks. Łyczko, która w 1610 r. została wcielona do księgozbioru ogólnego, zachowało się do dzisiaj 31 pozycji⁶⁴. Jak świadczą sygnatury, niektóre ze swoich książek Łyczko kupował sam⁶⁵, ale sporo pochodziło

comparatus est". Zob. BBC, sygn 282.

⁵⁵ Ur. ok. 1545 r. „ex nobili genere”, do klasztoru wstąpił ok. 1560 r. W 1562 r., jak poświadcza zapis na jednej z jego książek, był już kapłanem. Do roku 1568 był rektorem szkoły parafialnej. W latach 1568-1594 pełnił obowiązki kaznodziei zwyczajnego przy kościele Bożego Ciała. W roku 1594 objął urząd prepozyta w Kurozwękach. W 1604 r., bez zgody kapituły konwentalnej, kard. Maciejowski mianował go koadiutorem prepozyta Manieckiego. Zmarł w grudniu 1610 r. w klasztorze w Krakowie. Kard. Maciejowski, w liście do papieża, określił go terminami „ius et prudens”. Był postacią znaną, dobrym kaznodzieją, przyjaźnił się z jezuitami, pozostawał w dobrych stosunkach z biskupem Piotrem Tylickim.

⁵⁶ W 1536 r. był już w klasztorze, w latach 1545 – 1553 roku pełnił obowiązki kaznodziei, zmarł 17 VII 1563 r. W bibliotece zachowało się przynajmniej 5 książek z jego kolekcji. Zob. BBC, sygn. 573, 592, 353, 951, 1437, 2988, C 51. Książki z jego kolekcji mają w większości bogate oprawy (zob. np. sygn. C 51 oraz 1437). Na oprawach wytłaczano zazwyczaj jego dane personalne. Dla przykładu podamy napis wytłoczony na oprawie *Opus sermonum quadragesimalium* Jana Raudin z Cluny, wydanym w Paryżu w 1511 r.: „Joannes Kazimiriensis Frater Dominorum Canonicorum Regularium Minimus 1538” (sygn. 1437). Słowo „minimus” odnosi się zapewne do faktu, że był wówczas najmłodszy precedencją w zgromadzeniu.

⁵⁷ Zmarł w klasztorze w 1584 r., pełnił obowiązki kaznodziei i przeora. Zob. APK, rkps K 888 n. 335. W bibliotece zachowały się 3 książki z jego kolekcji. Zob. BBC, sygn. 3287, 354.

⁵⁸ Zmarł w 1541 r. M. Radymiński w *Fastorum studii* z 1658 r. napisał o Janie: „S.Th. Bacc. In eodem Acad. Crac. Eiusdem coenobii Sacratissimi Corporis Christi professor. Praedictum officium ad eandem ecclesiam praeclare multis annis functus et manuscripta docta reliquit ad annum 1541”. Zob. BJ rkps 225. W bibliotece klasztornej zachowało się kilka książek z jego kolekcji.

⁵⁹ Postać trudna do zidentyfikowania. W XVI w. przebywało kilku braci o tym imieniu. Przy większości nie podawano nazwisk, zwłaszcza w pierwszej połowie stulecia. W bibliotece zachowały się 2 pozycje z jego kolekcji. Zob. BBC, sygn. 1023, 1024.

⁶⁰ W klasztorze od 1580 r., święcenia otrzymał w 1583 r., zmarł w 1623 r. Zob. APK, rkps K 888, n.321. W bibliotece zachowały się 4 książki z jego kolekcji. Zob. BBC, sygn. 1241, 867, 868, 7398.

⁶¹ Występuje jako kaznodzieja i zakrystian w latach 1565 – 1578. Zmarł w 1578 r. Zob. APK, rkps K 888 n. 323. W bibliotece zachowały się 4 książki z jego kolekcji. Zob. BBC, sygn. 1823, 1824, 2835, 3160.

⁶² W klasztorze od 1578 r., święcenia otrzymał w 1582 r., przez pewien czas prepozyt w Kurozwękach, zmarł w 1619 r. Zob. APK, rkps K 888, n.115. Książki kupował w latach 1580-1583. Zob. BBC, sygn. C 286, C 680.

⁶³ Z kolekcji Manieckiego zachowało się w bibliotece zaledwie 6 książek. Zob. BBC, sygn. 229, 2690/I, 2690/II, 1403, 2787, 3370.

⁶⁴ Zob. BBC, sygn. 2770, 1338, 1388, 1396, 984, 590, 591, 282, 997, 1022, 1010, 312, 853, 3289, 3546, 2758, 1370, 586, 969, 963, 920, 976, 748, 1046, 1037, 1502, 1504, 903, 2918, 2921, 3759.

⁶⁵ Ostatnią z książek zakupił tuż przed śmiercią w 1610 r. Zob. BBC, sygn. 748.

z darowizn⁶⁶ i zapisów testamentowych jego przyjaciół⁶⁷. Jedną z ksiązek od Marcina Obornickiego w 1579 r. Łyczko otrzymał w obecności króla Stefana Batorego⁶⁸; do jego dobroczyńców należał również ks. Leonard, niegdyś kapelan królowej Bony⁶⁹.

Zawartość treściowa biblioteki

Kodeksy rękopiśmienne

W bibliotece zachowała się stosunkowo mała kolekcja rękopisów. Rękopisy filozoficzne i teologiczne zinwentaryzowała Z. Włodek⁷⁰, liturgicznymi interesowała się H. Pieńkowska⁷¹. Opisany przez Z. Włodek zespół 14 woluminów rękopiśmiennych obejmuje teksty pisane w XV w.; są to kodeksy papierowe, bez szczególnego zdobienia iluminatorskiego. Spośród całego zbioru wyróżniają się: polemiczne traktaty antyheretyckie *Questio de communione sub utraque specie* i *Questio de indulgentiis* Franciszka Krzysowicza z Brzegu, *Postilla* Jana Szczekny z Pragi, *Expositio super Psalterium* Mikołaja z Pyzdr, popularne zbiory kazań Jakuba de Voragine i Piotra de Palude, *Sacramentale* Mikołaja z Błonia, słynna *Postilla studentium* Konrada Waldhausera, *Sententiae* Piotra Lombarda oraz traktaty *Collectio super statuta* i *Formula novitiorum* Piotra Clarety z Roudnic. Z innych źródeł wiemy, że w bibliotece klasztornej w XV w. znajdowały się również kodeksy zawierające kazania Stanisława ze Skalbmierza, *Liber Moralium* Grzegorza Wielkiego i *Repertorium Iuris* Johanna Calderiusa.

⁶⁶ Książki darowali Łyczce: prepozyt Stanisław Niedziela (sygn.2758), Jan Barbitonsor z Kazimierza (sygn. 969, 1037), Marcin Obornicki (sygn. 1502, 2921), Jan Makowski, rajca kazimierski (sygn.1396), Jan Lisowski, syndyk lubelski (sygn.590), Bartłomiej Kithliński (sygn. 3759).

⁶⁷ W testamencie zapisał Łyczce książki m.in. ks. Michał z Ropczyc, niegdyś kantor kościoła Bożego Ciała, później zaś wikariusz kościoła Mariackiego w Krakowie, zmarły w 1574 r. (sygn. 853).

⁶⁸ Zob. adnotacja na wyklejce pozycji Mikołaja Venisse *Gemma predicantium* z 1517 r., BBC, sygn. 2921.

⁶⁹ „Venerabilis dominus Leonardus olim capellanus Reginae Poloniae Bonae, plebanus in Smarzewicze Paulo Liconio concionatori ecclesiae Corporis Christi in Casimiria penes Crac. ordinario testamentaliter legavit Anno Domini 1590”. Zob. BBC, sygn. 124. Są to *Sermones* św. Augustyna wydane przez Jodoka Badiusa w 1520 r. Książka ta, według adnotacji pozostawionej na przedniej wyklejce, od 1542 r. należała do Jerzego Albinusa, archidiacona łuckiego, a w latach 1550 – 1570 biskupa sufragana wileńskiego.

⁷⁰ Z. Włodek, *Inventaire*, s. 155-188.

⁷¹ H. Pieńkowska, *Średniowieczna pracownia miniatorska w Krakowie*, „Rocznik Krakowski”, 32, 1951, s. 45-72; tenże, *Średniowieczne skryptorium w klasztorze kanoników regularnych w Krakowie*, „Sprawozdania PAU”, 49, 1948, s. 335-336.

Druki

Jeśli chodzi o druki z XV-XVI w., to w bibliotece znajduje się dzisiaj prawie 1250 woluminów. Z tej sumy prawie 250 dzieł to inkunabuły. Najwięcej druków pochodzi z oficyn niemieckich: Kolonii (144), Frankfurtu (18), Lipska (12), ogółem 193. W dalszej kolejności trzeba wymienić Francję: Lyon (91), Paryż (23), ogółem 114, Włochy z Wenecją (79), Niderlandy z Antwerpią (54), Szwajcarię z Bazyleą (53) i oczywiście Polskę z Krakowem (29). Prawie 250 druków pochodzących z XV w. to zasób spory. Niektóre należą do druków bardzo rzadkich, 11 spośród nich znanych jest w Polsce tylko na podstawie egzemplarza biblioteki klasztoru Bożego Ciała. Trzeba też zwrócić uwagę na XV-wieczne polonika. Początki drukarstwa w Polsce to lata 1473/1474; związane są one z osobą Kaspra Straube z Bawarii. Z jego krakowskiego warsztatu wyszły 4 druki, 2 spośród nich posiada biblioteka klasztoru Bożego Ciała, a mianowicie: zbiór traktatów prawniczych *Opus restitutionum usuarum et excommunicationum* Franciszka de Platea (1475)⁷² i *Opuscula* św. Augustyna (1476/1477), zawierające 14 różnych utworów i najstarsze z XV-wiecznych edycji.

Przedstawiając druki XV-wieczne zaczniemy od Biblii. Biblioteka klasztoru Bożego Ciała posiada jej edycję wenecką z 1483 roku, dwa wydania bazylejskie z 1487 roku oraz druk A. Kobergera z tegoż samego roku zatytułowany *Biblia cum postillis Nicolai de Lyra*. Godne odnotowania jest też dziełko Mikołaja de Hanapis *Biblia pauperum*, wydane ok. 1498 r. Z komentarzy biblijnych pojawia się Mikołaja de Lyra *Repertorium in Postillam* wydrukowane przez A. Kobergera w 1494 r., Jana Beetsa *Commentum super decem praeceptis decalogi* wydrukowane w 1486 r., Grzegorza I *Moralia seu Expositio in Iob* wydane w Bazylei w 1496 r.

Teologię moralno-pastoralną i ascetyczną reprezentują poczytne dzieła Jana Nidera *De morali lepra* i *Manuale confessorum* z ok. 1475 r., Mikołaja z Błonia *De sacramentis* w wydaniach strassburskich z 1487, 1490 i 1496 r., a także sześć traktatów Jana Gersona: *De imitatione Christi*, *De contemptu omnium vanitatum mundi*, *De interna conversatione*, *De interna Christi locutione ad animam fidelem*, *De meditatione cordis* oraz *Devota exhortatio ad sacram Corporis Christi communionem*, wydanych w Augsburgu w 1488 r. przez Erharda Ratdoldta.

Naturalne dla kanoników regularnych było kompletowanie dzieł św. Augustyna, znajdziemy więc w ich krakowskich zbiorach: *Enchiridion de*

⁷² Biblioteka posiada dwa egzemplarze tego druku.

fide, spe et caritate wydane w Strasburgu w 1473 r., *Opuscula* – wspomniane już wydanie krakowskie z 1476 r., weneckie o innej zawartości z 1484 r., strassburskie z 1491 r., oraz *Explanatio Psalmorum* wydane w Bazylei przez Amerbacha. Znalazł się również w zbiorach Pseudo-Augustinus *Sermones ad heremitas* z ok. 1493/1494 r.

Z ojców Kościoła w bibliotece kanoników możemy znaleźć: *Opera* św. Ambrożego, wydane w 1492 r., św. Hieronima *Aureola ex floribus* z 1472 r., tegoż *Commentaria in Bibliam*, św. Anzelma *Summa de creaturis* z 1488 r. i *Physica* z 1489 r., św. Bonawentury *Opuscula* w wydaniu z 1489 i 1495 r. Nie zabrakło podstawowego dzieła św. Tomasza z Akwinu *Summa Theologica* z 1484, a także w egzemplarzu wydanym w Strassburgu przed 1463 r.

Kaznodziejstwo jest reprezentowane w zbiorach kanonickich m.in. przez Jana Nidera *Sermones de tempore et de sanctis cum quadragesimali* wydrukowane w Ulm w 1480 r., Mikołaja z Błonia *Sermones de tempore et de sanctis* wydane w Strasburgu w 1494 i 1495 r., Jana Turrekrematy *Questiones evangeliorum de tempore et de sanctis* w wydaniu z 1478 r., Roberta Caracciolusa de Liteo *Sermones de adventu* z 1478 r., tegoż *Sermones de laudibus sanctorum* w edycji augsburskiej z 1489 i z 1490 r., oraz *Sermones quadragesimales de poenitentia* z 1475 i 1479 r., druki Pseudo-Piotra de Palude: *Sermones quadragesimales Thesauri novi* z 1485 i 1491 r., *Sermones Thesauri novi de tempore* z 1486 r., *Sermones Thesauri novi de sanctis* z 1484 i 1489 r., św. Alberta Wielkiego *Enarrationes in Evangelium Ioannis* sprzed 1477 r. oraz *Sermones de tempore et de sanctis* z ok. 1480 r. Gromadzono również pisma Jakuba de Voragine. W bibliotece kanoników znajdziemy jego: *Sermones de tempore et de sanctis* z 1485 r. i aż trzy wydania słynnej *Legenda aurea* z 1476, 1483 i 1486 r. Św. Bernarda z Clervaux biblioteka posiadała *Postilla, sive preadicabile de Evangelii ac Epistolae* wydrukowane w 1484 i trzy edycje *Sermones super Cantica Cantorum* z 1482, 1497 i 1500 r. Z popularnych kazań maryjnych kanonicy mieli w swojej bibliotece dziełko *Corona Beatae Mariae Virginis* wydane przed 1488 r. oraz św. Anzelma *Mariale* sprzed 1486 r.

Prawo reprezentowane jest przez *Decretum* Gracjana, wydane w Bazylei w 1476 r. Kanonicy posiadali też egzemplarz pierwszego zachowanego na ziemiach polskich wydania *Liber sextus Decretalium* papieża Bonifacego VIII z ok. 1470/1472 r., ale i późniejsze drukowane przez Kobergera w 1486 r. Jeszcze w XIX w. były w bibliotece polskie *Constitutiones vel Syntagmata* z 1487 r.

Dział filozoficzny nie mógł się obejść bez takiego autora jak Arystoteles. I tak w bibliotece klasztoru Bożego Ciała mamy: *De animalibus*, wydane w Wenecji w 1498 r. Są też komentarze do dzieł Arystotelesa autorstwa

Aegidiusa Romanusa: *In Arystotelis Analytica posteriora commentum* z 1495 r., *In Aristoteli De anima commentum* z 1496 r., *In Aristotelis De sophisticis elenchi commentum* z tego samego roku, wszystkie zostały wydane w Wenecji.

Dzieła medyczne reprezentują *Opera medicinalia* Jana Mesue wydrukowane w Wenecji w 1497 r. Posiadali również kanonicy popularny i zaczytywany wręcz *Herbarius*, łaciński, ale z synonimami w języku niemieckim, wydany w Passau w 1486 r.

Typowe średniowieczne ujęcie całości wiedzy ludzkiej prezentuje popularna encyklopedia Wincentego Bellovacenis: *Speculum historiale* z ok. 1473 r., *Speculum morale* z 1476 r., *Speculum naturale* sprzed 1479 r. i *Speculum doctrinale* z ok. 1477 r.

W bibliotece kanoników zachował się jedyny polski egzemplarz *De proprietatibus rerum* Bartłomieja Angieusa, wydany ok. 1470 r. Ciekawym drukiem jest też niewątpliwie traktat *De arte loquendi et tacendi Albertanusa Causidicusa* z 1489 r. oraz *Almanach Wratislaviense* na rok 1497, czyli jednostronnie zadrukowana karta kalendarza ściennego.

W XVI w. zachodzą spore zmiany w dziedzinie książki, dominuje już druk i ustala się schemat samej formy książki. Ważniejsze ośrodki druku są nadal skupione w Niemczech i Włoszech, chociaż duże znaczenie zdobywają także Niderlandy, Francja i miasta szwajcarskie. Wszystkie te ośrodki są reprezentowane w zbiorach biblioteki kanoników. Z oficyn polskich reprezentowane są drukarnie: Łazarza Andrysowicza, Jana Januszowskiego, Aleksego Rodeckiego, Marka i Macieja Szaffenbergerów oraz Hieronima Wietora.

Z okazalszych druków XVI-wiecznych w bibliotece klasztoru Bożego Ciała odnotować należy *Biblię Świętą* w tłumaczeniu Jakuba Wujka z 1599 r. Jest to jedno ze znaczniejszych poloników XVI w., zwłaszcza że w ogóle nie zachowało się ich w zbiorach kanoników wiele. Z innych wydań Biblii mamy jeszcze wydanie lądudńskie z 1545 r. i antwerpskie z 1567 r. Efektem pracy Erazma z Rotterdamu nad poprawnym tekstem Pisma Świętego było rewelacyjne na tamte czasy, dokonane w 1516 r., tłumaczenie Nowego Testamentu z języka greckiego. W bibliotece klasztoru Bożego Ciała *Novum Testamentum Graecae et Latinae* zachowało się w edycjach z 1526 i 1559 r. Do działu biblijnego zaliczyć musimy także *Psalterz Dawidów* Walentego Wróbla, profesora Akademii Lubrańskiego, a potem Akademii Krakowskiej, wydany w Krakowie w 1543 r.

Z kompletnych edycji pełnych dzieł ojców Kościoła pojawia się np. wydanie św. Augustyna z 1580 r. i św. Grzegorza z 1518 r., są też pisma św. Ambrożego, św. Jana Chryzostoma, św. Atanazego, św. Cypriana opracowane przez Erazma, św. Hieronima, św. Euzebiusza.

Wśród książek teologicznych odnajdujemy oczywiście *Sententiarum textus* Piotra Lombarda w wydaniu bazylejskim z 1510, 1552, 1559 i 1578 r., *Theologia Speculativa* św. Tomasza z Akwinu wydana w 1575 r., *Disputationes de controversis christianae fidei* Roberta Bellarmina, przedstawiciela teologii kontrowersyjnej, wydane w Kolonii w 1559 r. Jest przedstawiciel teologii ascetyczno-mistycznej w osobie Ludovica Granatiusa. Literaturę teologiczną polemiczną reprezentują *Opus adversus* Jana Fabra przeciw Marcinowi Lutrowi, w wydaniu lipskim z 1552 r., *Disputationes adversus hereticum* J.G. Brettanusa, *Apologia* Alberta Novicampianusa, w wydaniu krakowskim z 1559 r. Z polskich twórców literatury kontrowersyjnej i polemicznej mamy dwa egzemplarze *Libri V de fundamentis Ecclesiae* Andrzeja Nideckiego, wydane w Krakowie w 1525 r., *Ephitalamium Episcopi cum sponsa Ecclesia* Stanisława Sokołowskiego z 1580 r. i *Varia opera* tegoż z 1590 r., traktat *O Bostwie przedwiecznym Syna Bożego* Marcina Śmigleckiego, wydany w Wilnie w 1595 r., traktat *Pro sacratissima Eucharistia contra haeresim calvinianam* Piotra Skargi, wydany w Krakowie w 1594 r., *Turcicae* Krzysztofa Wawrzeckiego, wydaną również w Krakowie w 1595 r., *Opera omnia* Stanisława Hozjusza, wydane w Wenecji w 1573 r.

Liczne są dzieła kaznodziejskie. Z polskich mamy *Postyllę* Jakuba Wujka z 1590 r. oraz *Kazania o upadku i naprawie rodzaju ludzkiego* Stanisława Karnkowskiego, wydane w Poznaniu w 1597 r. Musiały też być kazania Piotra Skargi, gdyż ich kupno nakazywała wizytacja Radziwiłła w 1597 r.⁷³ Z łacińskich zachowały się Stanisława Sokołowskiego *Sermones de consecratione episcopi*, wydane w Krakowie w 1580 r., Gabriela Biela *Sermones dominicales de tempore et de sanctis* z 1592 r., Jana Fabera *Homiliae de tempore et de sanctis* z 1541 r., nadto kazania takich autorów jak Bedy Czigodnego, Piotra de Palude i Jakuba de Voragine.

Z dzieł filozoficznych znajdują się różne wydania Arystotelesa, często w tłumaczeniu Teodora z Gazy czy opracowaniu Aleksandra Piccolominiego: *Libri VIII de Republica*, wydane w Paryżu w 1548 r., *Problematum duo de quadraginta sectiones Aristotelis*, wydane w Lyonie w 1572 r. oraz *Decem libri ethicorum Aristotelis*, w wydaniu paryskim z 1539 r. Ale są też: *Historiae naturalis* Pliniusza w weneckiej edycji Pawła Manucjusza z 1559 r., *Mathematicae constructiones* Ptolemeusza, wydane w Wittemberdze w 1549 r., *Compendium philosophiae naturalis* Franciszka Titelmana, wydane w Lyonie w 1574 r., czy *Aerotemata dialecticas* Filipa Melanchtona z 1565 r.

Wśród retoryków odnajdziemy kilka wydań autorów klasycznych: Cycero-

⁷³ „[...] vitas Sanctorum et Postillam P. Skarga... ad festum S. Michaelis comparet (prepozyt)”. Zob. ABC, *Lumen ad revelationem omnimodae iurisdictionis*, s. 67.

na, Owidiusza, Wergiliusza, Cezara, ale też epistolograficzną pracę Piotra Bembusa *Epistolarum Leonis X* z 1547 r., oraz Jakuba Górskiego *Liber de generibus dicendi*, wydany w Krakowie w 1559 r.

Prawo reprezentowane jest przez kolejne wydania *Decretum* Gracjana (1595), *Institutionum* Justyniana z 1595 r., *Concilii Tridentini canones et decreta*, wydane w Antwerpii w 1596 r., *Institutiones iuris canonici* Jana Pawła Lancelotusa, wydane w Rzymie w 1583 r., *Praxis rerum criminalium* Jodoka Damhouderiusa, wydane w Brukseli w 1562 r. Do wydań szczególnych z dziedziny prawa zaliczyć trzeba uchwały synodów krajowych płockiego, wydane w Krakowie w 1598 r., oraz gnieźnieńskiego, wydane w Pradze w 1590 r.

Spośród książek historycznych uwagę zwracają: św. Euzebiusza *Historia ecclesiastica*, wydana w Kolonii w 1570 r. oraz *Vita Constantini*, dzieła Rufina Akwilejskiego, Sokratesa Scholastyka, Teodoryta i Ewagryta pod wspólnym tytułem *Ecclesiasticae Historiae autores*, Aleksandra Gwagnina *Sarmatiae Europae descriptio* z 1581 r., Jana Herbuta *Chronica seu historiae Poloniae compendiosa descriptio*, wydana w Bazylei w 1553 r., Marcina Kromera *Polonia sive de origine et rebus gestis Polonorum libri XXX*, wydane w Kolonii w 1589 r. oraz *Chronica Regni Poloniae* Miechowity, wydane w Krakowie w 1521 r.

Literaturę medyczną reprezentują *Thesaurus pharmaticus medicamentorum omnium* Kaspra Schwencka, wydany w Bazylei w 1587 r., *Nova medicinae methodus* Jana Hassura z 1533 r., *Practica medicinae* Jana Hertmana z 1594, *Conservandae bonae valetudinis* Jana Curio, wydane we Frankfurcie w 1582 r., *Medicinae salernitana* tegoż z 1591 r., *Libri III ad re medica* Jana Mesue z 1548 r.⁷⁴

W księgozbiornie zachowało się też sporo pozycji o treści matematyczno-astronomicznej⁷⁵, a nawet astrologii i futurologii, jak np. przepowiednie Michała Nostradamusa w wydaniu farncusko-łacińskim z 1594 r.⁷⁶ Są one odbiciem ówczesnego stanu ducha i umysłu; przepowiednie, przesady, niejednokrotnie zahaczające o zabobon, cieszyły się zainteresowaniem i wzięciem nawet za murami klasztorami.

Spośród ksiąg zakazanych wskazać trzeba kilka dzieł Marcina Lutra⁷⁷,

⁷⁴ Zestawienie to podano w oparciu o własną kwerendę, a także w oparciu o zachowane katalogi z 1741 i z 1811 r. Katalog z 1741 r., sporządzony przez ks. Stanisława Piechnikiewicza, zabrał z biblioteki B. Linde i aktualnie znajduje się w BZN im. Ossolińskich we Wrocławiu, katalog z 1811 r. przechowywany jest w archiwum klasztornym, sygn. II-A-7.

⁷⁵ Zob. sygn. 4084.

⁷⁶ Zob. sygn. 1128.

⁷⁷ Zob. sygn. 3605, 2891, C-128.

Filipa Melanchtona⁷⁸, Jana Ferusa⁷⁹, Erazma Sarceriusa⁸⁰ oraz Korneliusza Agryppy⁸¹. Jest też *Calendarium historicum* wydane w 1550 r. w Bazylei przez Pawła Ebera⁸². Niezwykle interesującym wydarzeniem było odnalezienie w księgozbiornie klasztoru Bożego Ciała słynnego listu Marcina Lutra do króla angielskiego Henryka VIII: *Epistola Martini Lutheri ad Henricum VIII*, wydane w 1527 r. w krakowskim warsztacie Hieronima Wietora. Jak dotąd nie znano egzemplarzy tego druku, a K. Estreicher odnotował go tylko na podstawie przekazu J.D. Janockiego⁸³. Książki, które znajdowały się na indeksie, nie otrzymywały pierwotnie sygnatury, nie zawsze też wyróżniano je w katalogach. Najczęściej oznaczano wpisem: *Prohibitus*, czasem dodawano również: *Noli me tangere*⁸⁴. Tylko dzieła św. Augustyna *Epitome omnium operum Divi Aurelii Augustini*, opracowane przez Jana Piscatora i wydane przez Jana Crispinusa w 1555 r., zostały oznaczone jako: *Prohibitus 1ma classe*⁸⁵.

Zakończenie

Z powyższego zestawienia widać, że biblioteka kanoników była zaopatrzona dobrze i z pewnością należała do najlepszych w Krakowie, stanowiąc wyborowy warsztat do pracy naukowej, duszpasterskiej i dydaktycznej. Notatki پروwениенциyjne pozostawione na większości druków dowodzą, że trafiały one do biblioteki w stosunkowo krótkim czasie po ukazaniu się, czasami nawet w tym samym roku⁸⁶.

Z rodzajów pozostawionych sygnatur można wnioskować, że najstarszy katalog zbiorów powstał w drugiej połowie XV w., najprawdopodobniej jeszcze za rządów prepozyta Jakuba. Wcześniej książki oznaczano jedynie prostą adnotacją na wewnętrznej wyklejce oprawy: *Iste liber est Canonice Regularium monasterii Corporis Christi in Kazimiria*⁸⁷ lub *Iste liber est fratrum Canonice Regularium in Kazimiria ad Corpus Christi*⁸⁸. Nie jest wykluczone, że pierwszy katalog był dziełem przeora Szymona (+1484), kierują-

⁷⁸ Zob. sygn. 2891.

⁷⁹ Zob. sygn. 2918, 1823, 3158, 8182, C-366.

⁸⁰ Zob. sygn. C-359.

⁸¹ Zob. sygn. 3378.

⁸² Zob. sygn. 3295.

⁸³ K. Estreicher, *Bibliografia polska*, t. XXI, s. 535.

⁸⁴ Zob. np. sygn. C-359. Dzieło E. Sareciusa, *In evangelia dominicalia postilla*.

⁸⁵ Zob. sygn. C-129, C-591.

⁸⁶ Zob. np. sygn. 3160, 2835, 2787.

⁸⁷ Zob. np. sygn. 907.

⁸⁸ Zob. np. sygn. 93.

cego pracą skryptorium⁸⁹. Księgozbiór podzielono tematycznie, wyróżniając kaznodziejstwo, teologię, filozofię i prawo. Większość z zachowanych do dziś w bibliotece kodeksów rękopiśmiennych reprezentuje kaznodziejstwo. Każdy z działów miał odrębne szafy (armarium) z półkami oznaczonymi kolejną literą alfabetu. Książki układane na półkach otrzymywały numery pisane cyframi rzymskimi⁹⁰. Sporo książek w XVII w., z inicjatywy ks. Łukasza Nowaka (+1644)⁹¹, i w XVIII w., z inicjatywy prepozyta Chmieleckiego (+1775)⁹², otrzymało nowe oprawy, stąd nie jesteśmy w stanie dzisiaj określić, ile pozycji mieściły poszczególne półki, nie wiemy też, ile szaf czy regałów z półkami znajdowało się w bibliotece. W każdym razie jedna z zachowanych pozycji kaznodziejskich w trakcie pierwszego katalogowania została oznaczona literą D i cyfrą 14⁹³, inna literą I i cyfrą 12⁹⁴, jeszcze inna literą K i cyfrą 9⁹⁵. Idąc tym śladem, tzn. przyjmując, że w bibliotece było ok. 10 półek (od A do K) z kodeksami o treści kaznodziejskiej, a także, że na każdej z półek mieściło się średnio 14 woluminów, możemy zakładać, że biblioteka miała ich w chwili sporządzania pierwszego katalogu katalogu, czyli ok. 1484 r., najmniej 130⁹⁶. Jeśli do tej liczby dodamy woluminy z dziełami z zakresu teologii, filozofii, prawa i innych dziedzin nauki⁹⁷, których, jak wskazują pozostałości, też było wcale nie mało, to możemy szacować, że w bibliotece znajdowało się z pewnością ponad 500 woluminów. Jan Długosz, opisując klasztor w *Liber Beneficio-*

rum, z uznaniem wymienia też księżnicę (librarias)⁹⁸. Długoszowe świadec-

⁸⁹ S. Ranatowicz, *Casimiriae civitatis*, s. 6v.

⁹⁰ Podobnie było w Kraśniku. Zachowany fragment starego, nie datowanego katalogu, który jeszcze na początku tego wieku miał w rękach ks. Zalewski uwzględnił: armarium, contignatio, numerus ordinarius librorum, titulus uniuscuiusque libri, auctor libri, locus editionis, annus editionis libri, forma libri. Zob. L. Zalewski, *Biblioteka*, s. 21.

⁹¹ „Lucas Nowack, crosnensis, videbatur quidem simpliciota ex demissione animi, caeterum tamen librorum amantissimus fuit, quorum in diversa materia haud modicam quantitatem coemit (...) et totam Bibliothecam Patrum comparavit, et nobilissimis non minus ac durabilibus tecturis, convestiri curavit, et insuper centum ungaricales pro augmentandis et reparandis libris, reliquit”. Zob. M.A. Gorczyński, *Schema de Canonicis Regularibus Lateranensibus Congregationis Cracoviensis*, Kraków 1707, s. 117.

⁹² Poświadczają to adnotacje pozostawione na książkach.

⁹³ Zob. sygn. 933.

⁹⁴ Zob. sygn. 488.

⁹⁵ Zob. sygn. 14a.

⁹⁶ Również w bibliotece konwentu kraśnickiego najliczniejszy dział stanowili concionatores. W XVII w. dział kaznodziejski w Kraśniku liczył 222 woluminy. Zob. L. Zalewski, *Biblioteka*, s. 20.

⁹⁷ Biblioteka w XV w. posiadała też dzieła z zakresu astronomii. Jeden z kodeksów z traktatami astronomicznymi z 1420 r., który był własnością kanoników regularnych klasztoru Bożego Ciała, znajduje się dzisiaj w archiwum sztabu generalnego w Moskwie. Kodeks ten odnalazł dr Ivo Koran, który w archiwach moskiewskich poszukiwał bohemików. Zob. S. Ryłko, *Patron Kazimierza bł. Stanisław Soltys zwany Kazimierczykiem*, Kraków 1997, s. 26.

two jest o tyle ważne, że autor był u kanoników. Po 1484 r. biblioteka wzbogaciła się z pewnością o niejeden jeszcze egzemplarz różnych pozycji tak, że jej zawartość w 1500 r. możemy szacować na ok. 800 dzieł. Do końca XVI w. liczba pozycji w bibliotece wzrosła do ok. 2,5 tysiąca.

Po pożarze, który dotknął bibliotekę w maju 1556 r., zbiory uporządkowano tymczasowo, co pośrednio poświadczają zalecenia wizytacji kardynała Radziwiłła z 1596 r. Wizytacja Radziwiłła nakazała prepozytowi mianować bibliotekarza oraz spisać inwentarz ksiąg, czyli uporządkować do końca bibliotekę. Prace na pewno podjęto, bo druga wizytacja Radziwiłła z 1597 r. do porządku w bibliotece już nie nawiązuje. Z kroniki Ranatowicza, który wstąpił do klasztoru w 1636 r. wnosić możemy, że ksiąźnica klasztorna była uporządkowana. Wydaje się, że rozpoczęte w 1596 r. porządkowanie zbiorów kontynuowali jeszcze na początku XVII w. Krzysztof Łoniewski i Łukasz Nowak⁹⁹. Prawdopodobnie to wtedy rozmieszczono książki według nowego już, tzn. poszerzonego o kilka działów, schematu, który przetrwał do lat sześćdziesiątych XIX w.¹⁰⁰, a mianowicie: Sancti Patres, Expositores (egzegeza Pisma świętego), Concionatores, Historici (łącznie z żywotami świętych), Instructores (kazuistyka duszpastersko-moralna), Spirituales, Theologi (teologia scholastyczna i moralna), Controversistae (teologia polemiczna), Iuristae, Oratores et Rhetores, Philosophi, Politici, Medici, Poetae, Genera linguarum, Miscellanea. Przy okazji nowego rozmieszczenia zbiorów musiano wykonać też nowe, dwupoziomowe umebłowanie do biblioteki, które wymienił dopiero prepozyt Józef Wawrzyniec Chmielecki¹⁰¹.

⁹⁸ J. Długosz, *Liber Beneficiorum Dioecesis Cracoviensis*, t. 3, ed. A. Przeździecki, Kraków 1887, s. 143.

⁹⁹ O ich pracy w bibliotece można wnosić z wpisów i adnotacji pozostawionych na licznych książkach, począwszy od 1607 r. Łoniewski znał doskonale zbiory biblioteczne i archiwalne klasztoru, co wynika z jego prac opublikowanych w 1617 (o Kazimierczyku) i w 1618 r. (Reguła, Collectio super Statuta i aneksy). Na wyklejkach książek pozostawił sporo informacji odnośnie historii klasztoru i jego zakonników. Zob. np. BBC, sygn. C-1223, gdzie mamy brudnopis protokołu kapituły odbytej 20 X 1631 r., a także adnotację z danymi dotyczącymi Dersława z Borzymowa, prepozyta Konrada Bohemusa, prepozyta Jana Austriaka i przeora Szymona, pierwszego profesora oraz skryptora antyfonarzy.

¹⁰⁰ Ks. Stanisław Dominik Słotwiński, po przyjęciu 23 IX 1861 r. w Rzymie benedyktyńskiej opackiej, polecił przenieść księgozbiór do mniejszych pomieszczeń, zaś dotychczasową aulę biblioteczną przedzielił na trzy pomieszczenia, urządzając sobie w nich pokoje rezydencjalne. W 1897 r., z inicjatywy ks. Augustyna Błachuta, rezydencję opacką zlikwidowano, przenosząc tu na powrót księgozbiór. W tym czasie wykonano też obecne, dwupoziomowe umebłowanie pomieszczenia.

¹⁰¹ Prawdopodobnie było to w tym samym czasie, kiedy w kościele budowano bombastyczny chór muzyczny oraz zespół pasyjny tęczy, czyli w 1763 r. O prowadzonych pracach w kościele mówi adnotacja pozostawiona na belce tęczy.

BIBLIOTHEK DER REGULÄREN LATERANISCHEN KANONIKERN IN KRAKÓW BIS ENDE DES 16. JAHRHUNDERTS

Zusammenfassung

In dem Orden von regulären Kanonikern schenkte man dem Buch immer große Beachtung. Die regulären Kanonikern versuchten, das Kontemplationsleben mit der seelsorgerischen Arbeit zu verbinden, und dazu braucht man eben ein bestimmtes Wissen.

Die Geschichte der Bibliothek von regulären Kanonikern aus dem Leichnamkloster in Kraków beginnt in der Zeit seiner Entstehung, d.h. im Jahre 1405. Für ihr Anfang erkennt man sowohl liturgische Bücher, die die Mönche zusammen mit der Pfarrkirche übernommen haben, als auch die Manuskripte, die sie aus der Bibliothek ihres Mutterklosters mitgebracht haben. In ersten zwei Jahren nach der Bibliothekentstehung wurden die Bücher in zwei Räumen gelagert: in der Sakristei, hinter Schloss und Riegel, sammelte man Privilegien und liturgische Bücher, andere Kodexe fanden ihren Platz in einem anderen Raum, der in einem Holzklostergebäude sich befand. 1407 zog man die Bibliothek in ein in der Nähe des Klosters stehendes Haus um, das den Mönchen von dem Krakauer Bischof Piotr Wysz übergeben wurde. Seit ca. 1430 hat die Bibliothek feste Räume in dem Südflügel des Klosterkomplexes, das auf Befehl von Prapositus Grzegorz Polak aufgerichtet wurde.

Die Bibliothek erlebte vielmalig dramatische Ereignisse. In den Jahren 1504, 1556 und 1596 brach dort das Feuer aus. In den Jahren 1655–1656 kam sie zu großen Schaden von der schwedischen und der ungarischen Armee, 1795 von der österreichischen und 1848 von der russischen Armee. Trotzdem gibt es in der Bibliothek noch bis heute viele wertvolle Handschriftkodexe, aber auch über 2000 Drucke, die bis Ende des 16. Jahrhunderts erschienen. Die meisten Drucke kommen aus den deutschen, italienischen, französischen, schweizerischen, niederländischen und natürlich polnischen Verlagen. Manche Drucke gehören zu den Unika, 11 von ihnen sind in Polen nur dank dem Exemplar aus der Bibliothek des Leichnamklosters bekannt.

Die bewahrten Bücher repräsentieren verschiedene Wissenschaften, wie Biblizität, Patristik, Theologie, Philosophie, Geschichte, Hagiographie, Homiletik, Jura, Politik, Medizin, Ökonomie, Mathematik, Biologie, Geographie, Literatur, Sprachwissenschaft und viele andere. Auf Grund der inhaltlichen Analyse des bewahrten Bücherbestandes kann man feststellen, dass die Bibliothek von regulären Kanonikern aus dem Leichnamkloster in Kraków gut ausgestattet war, bestimmt zu den größten in der Umgebung von Kraków gehörte und als eine wertvolle Basis für die wissenschaftliche, seelsorgerische und didaktische Arbeit diente.